

ЖЫЦЦЁ І ДЗЕЙНАСЫЦЬ ВАЦЛАВА
ЛАСТОЎСКАГА /1883-1938/
/да 100-годзьдзя з дня нараджэння/

ЖЫЦЦЁ І ДЗЕЙНАСЫЦЬ ВАЦЛАВА ЛАСТОЎСКАГА /1883-1938/.

Вацлаў Ластоўскі нарадзіўся 20 кастрычніка 1883г. у фальварку Калесьнікі Дзісенскага павету Віленскае губэрні. Бацькі, Юстын і Ганна, належалі да дробных арандатараў. Грамаце навучыўся дома. Скончыў народную школу ў Пагосьце таго-ж павету. Падлеткам прыйшоў у Вільню, працаваў у Вінным склепе, шмат чытаў. Як адзначаў Максім Багдановіч у вартыкуле "Беларускае адраджэньне", "...селянін-самавук, з раньняга маленства змушаны весці цяжкае змаганьне за кавалак хлеба, ён здолеў дасягнуць разнабаковай адукацыі". Трапіўшы ў Пецяўбург, дзе быў за бібліятэкара ў студэнцкай бібліятэцы, хадзіў слухаць лекцыі ва ўніверсытэт у 1904-1905г.г.

З 1909г. урэдакцыі "Нашай Нівы", спачатку сакратаром, а пасля той выходзіў у Вільні. Адначасова быў загадчыкам Беларускае кнігарні.

У 1910г. выдаў "Кароткую гісторыю Беларусі". Гэтая гісторыя не была арыгінальным дасьледваньнем. Ды, зрэшты, і сам аўтар падкрэсьліваў гэта ў ~~д~~ прадмове: "Беручыся пісаць кароткі гэты нарыс гісторыі нашай, ня меў я змогі даць навучны твор, плён доўгіх навуковых досьледаў, -- даў тое, на што было маёй змогі, сабраў ... тое, што мне вядома было аб гісторыі нашага краю і народу... Для вучоных новага няма тут нічога: усё, што тут сказана, знойдуць яны параськіданае ў працах іншых аўтараў".

Але было-б вялікай памылкай ацэньваць "Кароткую гісторыю Беларусі" толькі як кампіляцыйную кніжку. У той-жа прадмове Ластоўскі ~~с~~ сьціпла зазначае: "Адно толькі пазволіў я сабе: некаторыя здарэньні асудзіць па-свойму, з становішча карысьцяў і шкод беларускага народа". Вось у чым для нас каштоўнасьць гэтай кнігі—усьвядомай пазыцыі аўтара.

І дагэтуль пісалі пра гісторыю Беларусі--той самы Турчыновіч, Бэз-Карніловіч і інш. Аднак яны, звычайна, разглядалі гісторыю беларускага народу як складовую частку гісторыі нашых суседзяў. Кніга-ж Ластоўскага--гэта першы, напісаны сьвядомым беларусам-адраджэнцам нарыс нашае мінуўшчыны. І напісаны ён, зазначым, упершыню на роднай мове, г.зн. для ўжытку самога народу.

В

Выданьне "Кароткай гісторыі Беларусі" было з уздымам сустрэта ўсімі сьвядомымі беларусамі. Янка Купала адгукнуўся на яго вершам "Дудар", да якога дадаў прысьвячэньне.: Аўтару "Бел. Гісторыі" Власту.

.....
Як жывая, рвецца песня,
Лесам-пушчаю шуміць,
З забыцця зьмятае плесьню,
Мох мінуўшчыны ляціць.

Сьлед за сьледам роўным роем
Цені даўняга кладуць...
Князь за князем, боі за боем,
Як сягонья, у ход ідуць.

Роднай бацькаўшчыны долю,
Як у люстры, бачыш так,
Долю-волю ўбязвольлі,
Што зыйшла, ідзе ня ў зак.

Гоман-славу, чорнай хваляй
Што зьбіралі курганы,
Белы косьці, што гублялі
Беларускія сыны.

.....
І ў будучыню гляне
Думкай песня Дудара,
Зьнепрывычным запытаньнем:
Ці прагнуцца не пара?!

Так даўно ўнас ня йгралі,
Дзіў адно плыве і чар,
Што раз вышай, што раз далей--
Знаць, бывалы ён Дудар.

.....
Бясспрэчна, "Гісторыя Беларусі" Вацлава Ластоўскага адыграла вялікую ролю ў нашым адраджэньні. На ёй выхоўвалася не адно пакаленьне сапраўдных патрыётаў. І сёньня, як за павет, гучаць для нас ягоныя словы: "Гісторыя-- гэта фундамент, на каторым будуецца жыцьцё народа. І нам, каб адбудаваць жыцьцё, трэба пачаць з фундаменту, каб будынак наш быў моцны".

Вацлаў Ластоўскі вельмі прыхільна ставіўся да таленту Максіма Багдановіча. Як вядома, першая паездка Багдановіча на радзіму ўлетку 1912г. зрабіла на паэту моцнае ўражаньне, дала яму /магчыма/ магучы імпульс для творчасці. І ў значнай ступені гэтаму паспрыяла знаёмства з Ластоўскім, гутаркі зь ім. У сваім успаміне пра Багдановіча Ластоўскі прыгадвае: "Праездам у вёску М.Багдановіч прабыў двое содняў у Вільні. Абедзьве ночы начаваў у рэдакцыі "Нашай Нівы", якая тады мясьцілася на Завальнай вуліцы № 7... Абедзьве ночы я правёў разам зь ім, і кожны вечар гутаркі зацягваліся ад зьмярканьня да сьвітаньня". Дарэчы, менавіта Ластоўскаму мы абавязаны тым, што кніга выбраных вершаў М.Багдановіча "Вянок" пабачыла сьвет.

З 1906 да 1917г. Ластоўскі быў членам Беларускай Сацыялістычнай Грамады. Зь вясны 1919г. ён у партыі беларускіх эсэраў. Гэта час яго актыўнай палітычнай дзейнасьці. 14 сьнежня 1919г., пасля расколу ва ўрадзе Бел. Нар. Рэспублікі, абраны старшынёй Рады народных міністраў. Быў з дэпутатскай місіяй у розных краінах Заходняй Эўропы /Італіі, Нямеччыне і інш./ . Прытрымліваўся незалежніцкага кірунку ў беларускім руху, не прымаў ні заходняй, ні ўсходняй арыентацыі. У 1920г. эміграваў з урадам БНР у Літву /у Коўну/.

20 красавіка 1923г. Ластоўскі выйшаў са складу гэтага ўраду, адмовіўшыся ад палітычнай дзейнасьці. Пасля гэтага ўсю сваю энэргію і талент ён ськіраваў на паслядоўную навуковую і выдавецкую дзейнасьць. За кароткі час /1923-1927гг/ у Коўне выдадзены 12 нумароў часопіса "Крывіч", школьныя дапаможнікі /падручнік па новай і найноўшай гісторыі, слоўнік геаметрычных і трыганаметрычных тэрмінаў і г.д./, творы замежнай дзіцячай літаратуры ў перакладзе на беларускую мову /"Казкі" Г.Х.Андэрсана, ангельская легенда "Сьпявак Блэндаль" і інш./, "Расійска-крыўскі слоўнік"/1924г./, нарэшце, фундаментальная "Гісторыя беларускай /крыўскай/ кнігі"/1926г./, якая і да сёньняшняга дня /а з

часу яе выданьня праішло ўжо 60 гадоў/ застаецца адзінай" грунтоўнай працай па беларускім кнігапісе. Аб'ектыўны дасьледчык, Ластоўскі крытычна ставіўся да працаў расейскіх і польскіх навукоўцаў, што старанна абміналі і замоўчвалі той уклад, які зрабіла старая беларуская пісьменнасць у разьвіцьцё суседніх народаў.

"На нашых помніках,-- пісаў ён у прадмове да "Гісторыі беларускай /крыўскай/ кнігі,"--разьвівалася і шліфавалася цяперашняя расейская мова, так не падобная да мовы колішняе Масковіі. На нашай мове ўзрастала адраджэньне польшчыны ў XV і XVIст.ст. і сыцілася ў часе заняпаду яе дзяржаўнасці ў XIXст.

...патрэбен грунтоўны крытычны перагляд усёй гістарычнай пісьменнасці, створанай нашымі пераможцамі аб нас.

Мэта гэтай кнігі, стаўленая аўтарам пры яе апрацаваньні, была паказана, што пісьменнасць крыўскага народу па сваёй даўнасці сягае X стагодзя, а па багацтву помнікаў займае першае месца на ўсходняй славяншчыне."

"Гісторыя беларускай кнігі"--плён тытанічнай працы -- прысьвячалася 400-годзьдзю беларускага кнігадруку, якое адзначалася ў 1925г. І трэба сказаць, што яна стала сапраўдным помнікам нашаму першадрукару, належным ушанаваньнем яго памяці.

У 1926г. В.Ластоўскі быў запрошаны ў Менск на Акадэмічную Канфэрэнцыю па рэформе беларускага правапісу. На ўрачыстым адкрыцьці ён выступіў з прывітальным словам, у якім выказаў пажаданьне, каб рэформа была вырашана на грунце трох момантаў. "У гэтай працы,--сказаў Ластоўскі,--трэба мець на ўвазе нашу старую літаратурную мову, помнікі якой ёсьць ад Xст. і якая даходзіць да красаваньня свайго ў XVIст. Разам зтым, у аснову гэтай працы ў першую чаргу трэба палажыць народную мову, якая, бязумоўна, зьяўляецца старэйшай ад мовы ўсіх помнікаў. Нарэшце, трэба ўзяць пад увагу тую літаратурную мову, якую мы да гэтага часу ўжываем"

Ластоўскі браў удзел у працы канферэнцыі, выступаў у ~~працах~~ спрэчках па дакладах Я.Лёсіка, П.Растаргуева, С.Некрасевіча. Тады-ж атрымаў ад кіраўнікоў рэспублікі пераехаць на сталую працу ў Менск.

З 1927г. В.Ластоўскі ~~не~~ неадменны сакратар Інбелкульту, правадзейны член на катэдры этнаграфіі, дырэктар Беларускага дзяржаўнага музэю. Актыўна ўдзельнічае ў грамадскім жыцці рэспублікі. Уваходзіць у склад Камісіі па ахове помнікаў старасьвеччыны. Меркаваў шэраваць у Менск і паставіць каля музэю адну са старых драўляных цэркваў у беларускім стылі. Як паведамляў часопіс "Полымя", па прыездзе з Коўны ён перадаў у тэатральны музэй Інбелкульту ~~А~~ архіў тэатра І.Буйніцкага за 1910-1911гг. Публічна выступіў у падтрымку трох студэнтаў — А.Дудара, М.Зарэцкага, А.Александровіча—якія, пратэстуючы супроць шавіністычных нападаў, у 1928г. пакінулі універсітэт.

У сувязі з рэарганізацыяй Інбелкульту ў Беларускаю Акадэмію Навук, Ластоўскі быў абраны неадменным сакратаром Акадэміі, прызначаны акадэмікам і кіраўніком катэдры этнаграфіі. Распачаў працу па стварэнню грунтоўнай манаграфіі "Матэрыяльная культура Беларусі ХVI-ХХст.ст.". У 1927/28гг ім наладжаны шматлікія экспедыцыі па Беларусі: у Куцеінскі манастыр, адкуль вывезена звыш 1000 экспанатаў /абразы, падсвечнікі, рызы і інш./, на Случчыну і Мазырычыну, дзе набыта шмат твораў мастацкага ткацтва, рэзі па дрэву і інш. /усяго каля 1000 рэчаў/, зроблена 300 фотаздымкаў. В.Ластоўскі меў ад Галоўнавуки спецыяльны мандат на права агляду ўсіх рэлігійных будынкаў і выняткі зь іх розных рэчаў.

Разумеючы вялізарную каштоўнасць нашай нацыянальнай сьвятыні—крыжа Еўфрасіньні Полацкай,— ён прызначае спецыяльную экспедыцыю на чале з С.Мялешкам у Полацк для яго адшукання. Гэты крыж быў знойдзены ў мясцовым фінадзье і перададзены ў Бел. дзярж. музэй.

За два гады намаганьнямі і рушлівасьцю В.Ластоўскага музэй значна ўзбагаціўся. У 1928г. тут ужо было 50 экз. слуцкіх паясоў, а ў 1929г. — 20000 музэйных рэчаў. Як пісаў пазьней часопіс "Савецкая краіна", "... праца па зьбіраньні і ўкамплектаваньні БДМузэю рэчамі "беларускага стылю" ... настолькі пашырылася, што запаўняюцца аж да адказу ўсе кладоўкі музэю."

Этнаграфічнай катэдрай Бел. Акадэміі Навук пад кіраўніцтвам Ластоўскага сабрана каля 1000 бел. нар. мэлёды, адзін зборнік песняў быў выдадзены ў 1929/~~30~~г. У 1930г. мелася адбыцца рэарганізацыя гэтай катэдры ў катэдру матэрыяльнай культуры, народнага мастацтва, песняў і фальклёру. Пазьней В.Ластоўскі плянаваў стварыць на яе базе Інстытут матэрыяльнай культуры.

Але гэтым плянам і надзеям ня суджана было здзейсьніцца. 16 кастрычніка 1929г. В.Ластоўскага звольнілі з пасады неадменнага сакратара Бел.АН. /Пазьней, у студзені 1931г., Саўнарком БССР пазбавіў яго годнасьці акадэміка/. А вясною ~~19~~ 1930г. Ластоўскага арыштавалі. Спачатку ён быў зьняволены ў Менскай турме, а потым /1931г./ -- у Бутырках у Маск~~ва~~ве. З турмы адправілі на высылку ў Саратаў. У 1937г. зноў арыштавалі, насля допытаў і катаваньня зьняволілі ў канцлягеры, дзе ён і загінуў у 1938г.

х х х

Вось кароткі жыцьцяпіс вялікага патрыёты, слаўнага сына нашай Бацькаўшчыны. Нельга ў такім сьціслым нарысе ахапіць хоць з большага ўсе бакі шматграннай дзейнасьці гэтага чалавека. Ён быў і рэвалюцыянер, і дзяржаўны дзеяч, і гісторык, і сьмовазнаўца, і бібліёграф, і фальклёрысты, і этнограф, і, урэшце, пісьменьнік. З вашага дазволу скажу крыху пра літаратурную дзейнасьць В.Ластоўскага.

Для вас вельмі істотна, як ацэньваў ягоную літаратурную творчасць М.Багдановіч, тонкі знаўца прыгожага пісьменства і строгі крытык. У

аглядзе "Глыбы і слаі" ён ставіць В.Ластоўскага на першае

мейсца ў тагачаснай беларускай прозе: "Власт здолеў даць у сваіх абразках нешта ценнае... На апісаньнях нашага шэрага жыцця адбіваецца лірычны пад'ём душы пісьменьніка і ўплывае ў вянок нашай літаратуры сьвежы яркі цьвяток"/гл. апавяданьне "Лебядзіная песня"./

У аглядзе беларускай пісьменнасьці 1911-1913гг "За тры гады" М. Багдановіч ізноў вылучае Ластоўскага: "Власт надрукаваў усяго 3-4 рэчы, але кожную можна ўзяць за прыклад, як трэба пісаць. Асабліва хораша напісаныя апавяданьні "Сож і Няпро" -- вельмі прыгожая казка-лягенда /гэтага ў нас дасюль яшчэ ня было, ды і наогул спатыкаецца нячаста/, і, далей, "Дзень рожавай кветкі", што нагадвае лепшыя з апавяданьняў, якія здабылі ~~суду~~ ўсясьветную славу дацкаму пісьменьніку Андэрсану..."

Трэба памятаць, што В. Ластоўскі -- пачынальнік навукова-фантастычнай літаратуры на Беларусі. Ягонае апавяданьне "Лябірынты", апублікавана ў 1923г. у часопісе "Крывіч", -- першы ўзор гэтага жанру ў нас, дзе "... так дзівосна пераплятаецца палёт у мінуўшчыню і ў будучыню..."

Нельга сказаць, што літаратурная спадчына В. Ластоўскага недаступная сучаснаму пакаленьню. Назіральны чытач, напрыклад, знаёмячыся з кнігай "Легенды і паданьні", якая выйшла летась у сэрыі "Бел. народная творчасьць" можа заўважыць, што там між іншага апублікаваны твор В. Ластоўскага "Каменная труна", праўда, без паказаньня аўтарства і пад іншай назвай /"Бутрым Няміра"/.

Былі ў Ластоўскага і спробы ў паэзыі. І тут ён выявіў творчы падыход і арыгінальнасьць ~~д~~ думкі:

Формаў трупехлых я вораг да сконы,
Сьцежак стаптаных ня зношу ў тварэньні;
Новым імкненьням даць новыя формы,
Новыя словы і дум выражэньне
Стаўлю я мэтай.

Дазвольце на заканьчэньне падаць верш ЯНКІ Купалы, прысьвечаны В. Ластоўскаму, "Песьня Званара":

На высокай гарэ, дзе ніхто не арэ,
Толькі птушка-арол дзе садзіцца,
Узьбяліў нізі ўсёй на віду